

פנינים יקרים אמרות טהורות והדרכות ישרות שנשמעו מפי מורן רבינו ראש הישיבה שליט"א

שבועות תשפ"ג

בשיאית מור רבינו ראש הישיבה שליט"א

חוט המשולש לא במהרה ינתק

דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריגן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי (שבת פח.). הנה מצינו כמה פירושים בהאי עניינא, ברש"י פירש אוריגן תליתאי - תורה נביאים וכתובים, לעם תליתאי - כהנים לויים וישראלים. על יד תליתאי - משה תליתאי לבטן, מרים אהרן ומשה. ביום תליתאי - לפרישה. ובספר פרי צדיק (פרשת בהר אות יא, חג השבועות אות ו) הקשה במה שכתב רש"י כי אוריגן תליתאי רומז על תורה נביאים וכתובים, הרי בעת קבלת התורה לא ניתן רק עשרת הדברות. ואם הכוונה על שהיה נכלל בהם כל הדברי תורה הלא היה נכלל בהם מקרא ומשנה וגמרא מדרש הלכות ואגדות, וטפי הוה ליה למימה והאריך לבאר בזה על פי דרכו.

אכן מצינו כי בריטב"א (שם) הביא לפרש בב' אופנים אחרים בענין אוריגן תליתאי, א. תורה שבכתב, ותורה שבעל פה, וסתרי תורה. ב. סיפורי התורה - חלק אחד, ותורת המצוות - חלק שני, וסתרי תורה - חלק שלישי. ולפירושו דקאי על שלשה חלקי תורה לא קשה מידי, כי אכן כל חלקי התורה נתנו למשה מסיני.

ביאור המחרש"א בחשיבות התליתאי

ולתרץ ענין זה יש להקדים מה חשיבות יש במספר תליתאי שמצא האי גלילאי להרבות ולספר שבבחו, ומצינו במהרש"א שביאר (שבת פח. חידושי אגדות) וז"ל נתכוון לחשוב כל הני תליתאי בנתינת תורה, שהם על כוונה אחת, דהיינו שהראשון יש לו שום מעלה, והשני מוסיף במעלה על הראשון, והשלישי עולה במעלה על גביהן, עכ"ל, וכונתו כי על ידי שיש שלשה דברים חשובים, ניכר ביתר שאת גדולתו של ומעלתו של החשוב מבין שלשתם, ועל דרך הפשטות ולקרב אל השכל, אפשר להבינו מדוגמת צורת המשולש, אשר לצורך הבלטת העליון שיהיה למעלה מבין שלשה הקצוות, צריך שיהיה ב' קצוות תחתיו הסומכות אותו, וכן הוא כשציריכים להכיר בדבר חשיבות של דבר מסויים, צריך שיהיה זה באופן שיהיו כמה דברים פחותי ערך, ובכך ניכר מעלתו של החשוב מביניהם. כדוגמת

המאמר הידוע (מובא בספה"ק, והקדמון מביניהם הוא הרבנו בחיי בספרו כד הקמח, מצות ראש השנה) אין מלך בלא עם, שההיכר במלכותו, הוא במה שיש שהעם הפחותים ממנו מכירים בכח מלכותו. ויתרה על זה הוא ברוחניות אשר המעלה החשוב מקבל כח ממה שלמטה הימנו, כמאמר המדרש (ויק"ר ב א) בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצא מהן מאה, מאה למשנה יוצאין מהן עשרה, עשרה לתלמוד יוצא מהן אחד, הה"ד (קהלת ז כח) אדם אחד מאלף מצאתי. והכונה בזה כי צריך כל האלף כדי שייצא האחד המיוחד מביניהם.

עוד חלקי התורה התלויין בתליתאי

אך כל זאת הוא בענין חשיבות הנמדדת בין חלקי התורה עצמה, מה חשוב יותר, ומה חשוב עוד יותר, כגון תורה נביאים וכתובים, כהנים לויים ישראלים, וכו' וכו', אך מצינו עוד חשיבות בענין התליתאי בתורתנו הקדושה, כלל קיום התורה"ק תלויה בג' דברים; א. ללמוד. ב. ללמד (עיי' מה שכתב בספר המצוות להרמב"ם; והמצוה הי"א היא שצונו ללמוד' חכמת התורה, ו'ללמדה', וזה הוא שנקרא תלמוד תורה, והוא אמרו 'ושנתם לבניך'. ויש אריכות באחרונים לחקור דאפשר כי עיקר מצות תלמוד התורה היא הלימוד לאחרים, ואכ"מ). ג. לשמור לעשות ולקיים. עוד יש לציין כי ברכת התורה מחולק לג' ברכות, א. לעסוק בדברי תורה. ב. והערב נא. ג. אשר בחר בנו. עוד דבר פלא שאנו מברכים על התורה ג' פעמים בכל יום; א. ברכת התורה. ב. ברכת אהבה רבה. ג. ברכת אהבת עולם בערבית. עוד בחינה מצינו בלימוד התורה, שאמרו בגמרא (קידושין ל., ע"ז יט:) שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד, וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד סי' רמו ס"ד). (ואציין לפרפרת נאה, בענין זה, דהנה איתא בזוה"ק [משפטים] נשמתא אית דאתקריאת אמה, ועל האמה עבריה אמר הכתוב [שמות כא יא] ואם שלש אלה לא יעשה להם ויצאה חנם אין כסף, ובחנם סופר הביא לרמוז בזה אם שלש אלה לא יעשה לה שאם לא ילמוד האדם בשלש בחינות אלו, ויצאה הנשמה מן העולם הזה, חנם ללא מצוות, אין כסף בלא חמדה חשק ורצון לשון נכסוף נכספת, [נדרך רמז ראיתי מי שהוסיף בזה כי אלה [ע"זכ], בגימטריא המספר קטן של מקרא משנה גמרא].

כל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם

ממה נפשך יצאו ידי חובת ברכת התורה

מצינו עוד ענין שבו תלוי עיקרה של יסודי התורה"ק ותלוי בענין התליתאי; בהקדם מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא פה:) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת, ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה על מה אברה הארץ, אמרו חכמים ולא פירשוהו אמרו נביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזובם את תורתי אשר נתתי לפניכם אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה. ושמעתי להקשות בזה בשם אחד מגדולי ראשי הישיבות דיפלא שהרי היו מתפללים, ואמרו ברכות קריאת שמע, ונמצא כי ברכו שפיר על דברי תורה בכל יום, וכמו שנפסק בשלחן ערוך (סי' מז ס"ז) ברכת אהבת עולם פוסקת ברכת התורה.

ברכו בתורה תחילה -

קאי על התפילה ונהיה אנחנו וצאצאינו

ותירץ דהכונה בגמרא דידן, על שלא ברכו התורה 'תחלה', היינו שלא אמרו את הברכה הראשונה על התורה"ק, היינו 'ברכת התורה', וחשיבותו מפני אשר בו אנו מבקשים על הצאצאים. ועיקר מה שחברה ערנו ושמם בית מקדשנו, הוא מפני שהקפיד הקב"ה על בני ישראל שלא בקשו על צאצאיהם ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, על שלשה דורות שיהיו תלמידי חכמים.

(ואכן סמך לזה הוא במסכת נדרים [דף פא.] איתא האי דרשה באופן אחר, מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן וכו', רבינא אומר שאין מברכין בתורה תחלה, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב ויאמר ה' על עזובם את תורת, ע"כ, ושם פירש רש"י [שם ד"ה שאין מברכין] וז"ל כשמשימין לתלמוד תורה, ותלמידי חכמים בני תלמידי חכמים, מתוך שהן זיהרין לעסוק בתורה ורגילין בה, אינן זיהרין לברך כשפותחין, לא מקיימא ברכתא, [כדאמרין בברכת התורה] נהיה אנחנו וצאצאינו מלומדי תורה, עכ"ל, והיינו כנ"ל כי

הכונה שלא ברכו בתורה תחלה, היינו על ברכת התורה דשחרית דייקא שבו מתפללים על הצאצאים, ומה שיצא ידי חובת הברכה אחר כך באבת עולם אינו מועיל לזה, ולדין ילפינן כי מדה טובה מרובה כאשר אדם זוכה ואומר את ברכת התורה כראוי וכיאות, יזכה שיתקרב הגאולה, ואף גם זאת שייצאו ממנו בנים תלמידי חכמים.

חשיבות של שלשה דורות

והנה אנו מבקשים על שלשה דורות ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, והוא על פי מה שאמרו בגמרא (בבא מציעא פה.) אמר רבי פורגן אמר רבי יוחנן, כל שהוא תלמיד חכם, ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין תורה פוסקת מזורעו לעולם וכו', אמר הקדוש ברוך הוא אני ערב לך בדבר זה וכו', מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה. נמצא כי כאשר זוכה האדם לשלשה דורות עוסקים בתורה, אזי יש לו קנין זוכה בכתרה של תורה.

כוונת ההוא גלילאה

והנה מצינו כמה מקומות בגמרא (ברכות יב., שבת לא.; גיטין לא.; שם סב.; מנחות נג.) שקראו לתלמיד חכם בתואר בר אוריין, ופירש רש"י (מנחות נג. ד"ה א') בן תורה, ועל פי זה נראה לבאר מה דאמר ההוא גלילאי דיהב אוריין תליתאי היינו כאשר זוכים שיש ג' דורות של בר אוריין, לעם אשר זוכים שיש להם האפשרות להגיע לענין התליתאי, על ידי הכח הגדול של תליתאי.

(על דרך דרשתו של האי גלילאה בענין התליתאי שהוזכרו בגמרא, מצינו עוד כמה דברים ששייך לתוה"ק בענין מספר שלשה, ראשית מה דאיתא במדרש [ילקוט שמעוני רמז תוסקס] על הפסוק [משלי כב כ] הלא כתבתי לך שלשים [א.] אותיותיה משולשות אבי"ג, [ב.] אבות משולשים אברהם יצחק ויעקב, [ג.] ומשה שלשי בנינים [מרים, אהרן, משה], [ד.] ואותיותיו משולשות משה"ה, [ה.] ונצפן לשלשה חדשים, [ו.] והשבת שלשי ראובן שמעון לוי, ובמדרש תנחומא [תרו י] איתא עוד משמיה דרבי יהושע ברבי נחמיה [ז.] משנה משולשת תלמוד הלכות ואגדות, [ח.] תפלה משולשת ערב ובקר וצהריים, [ט.] קדושה משולשת קדוש קדוש קדוש, [י.] על הר סיני שאותיותיו משולשין שנאמר [במדבר לג יא] ויחנן במדבר סיני, הוסיף בזה רב נסים גאון [שבת פח.] כמה דברים מפי ההגדה; [יא.] התורה נקריית אמת שנאמר [משלי כג כג] אמת קנה ואל תמכור - ומספר אמת ג' אותיות. [יב.] לוי - יש בו ג' אותיות.)

ונראה כי רמז התורה כל אלה הדברים כמנין שלשה, שיזכור האדם שכדי לזכות לכתרה של תורה ויהיה עמו לחלקו לו ולזרעו עד עולם, צריך שיפית מעייני התורה חוצה, ללמד לאחרים חוקים ומשפטים אשר צוה ד' אלוקיבו. ועל זה אמר הכתוב (קהלת ד יב) והחוט המשלש לא במהרה ינתק, ומהאי קרא ילפינן במדרש (שחר טוב נט) אמרו לפני רבי זעירא והלא פלוני צדיק בן צדיק [בן צדיק] ודור רביעי רשעים, אמר להם לא אמר שלמה לא ינתק, אלא לא במהרה ינתק, ואפילו פוסקת חוזרת, ע"כ.

לא זו בלבד אלא חזינן כי ביום השבועות יש לעשות זכר וסימן לזכות הגדול שזוכים במספר זה, וכמו שאמרו בגמרא (פסחים סח:) רב יוסף ביומא דעצרתא, אמר עבדי לי עגלא תלתא, אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא, ופירש רש"י (שם ד"ה תילתא) שלשי לבטן, ומובחר הוא,

כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא וכו', ביאר הענין מה שנקט התנא דייקא מספר זה, וז"ל יש לך להבין עוד בחכמה איך (מספר של) שנים הם רבוי ולא יתאחדו (לעולם), ושלשה יש להם התאחדות כאלו הם דבר אחד (ממש), ולכך יבא מספר שלשה תמיד על דבר שיש להם חבור ביחד ולא כן (הוא בנוגע למספר) שנים. זה תוכל להבין (גם) בצורה, כאשר תניח שני קוים זה אצל זה אין זה נראה כאחד כלל בעבור שלא יתאחדו הקוים (ולא יתחברו לעולם) כמו זה, הרי אין כאן דבר אחד (שנעשה מקושר ומאחד), אבל כאשר אתה מניח שלשה כמו זה, הרי הקוים הם מתאחדים ודבר זה נקרא דבר אחד, ולפיכך בשנים אין צירוף, ולא כן (הדבר) בשלשה כי מספר זה יש צירוף, עכ"ל, עיי"ש שהאריך בעוד כמה אופנים לבאר מן המציאות בעולם הגשמי בענין זה.

ונראה כי זה הכונה שכאשר זוכה האדם לקנין התורה לו ולזרעו, כמספר שלש שיכול להתאחד, הרי הוא מתייחד עם התוה"ק, וכיון שהוא מאוחד ומקושר עם התוה"ק מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה, עוד זוכה בדבר זה שכאשר נתייחד עם הקב"ה אזי עוז וחדוה במקומו, ושוב אין יכול לבא עליו שום צרה, וצוקה, במספר שלש שיאחד אותו עם הצרה, שהרי הם תרתי דסתרין.

עכ"ל, אמנם לפי הנ"ל כי מספר שלש חשיבות יתירה אית בה, שמזכיר ומורה לאדם שיש לו להנחיל את התוה"ק לדורות הבאים, וכמו כן מתאחד עם התוה"ק במספר זה, אם כן אפשר כי לכן הורה רב יוסף לעשות לו עגל תילתא להורות על בחינה זו. ונתן טעם ואמר אי לא האי יומא היינו יומא תליתאי דקא גרים שעל ידי חשיבות מספר הזה נגרם הקבלת התורה.

ועל פי זה ינתן טעם לנכון למנהג לאכול קרעפיל ביום חג השבועות, דכיון שהוא עם שלש קצוות אזי אנו לעשות סימן להנ"ל, כמו שעשה רב יוסף.

כח התליתאי להגין על האדם הדבק בתורה מכל צרה

עוד חזינן כי מנין השלשה שומר ומגין את העוסקים בתוה"ק מכל צרה, וכמו שאמרו במדרש (בראשית רבה נו א) ביום השלישי וישא אברהם את עיניו כתיב (הושע ו ב) יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, ביום השלישי של שבטים כתיב (בראשית מב יח) ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי, ביום השלישי של מרגלים, שנאמר (יהושע ב טז) ונחבתם שמה שלשת ימים, ביום השלישי של מתן תורה, שנאמר (שמות יט טז) ויהי ביום השלישי, ביום השלישי של יונה, דכתיב (יונה ב א) ויהי יונה במעי הדגה שלשה ימים ושלשה לילות, ביום השלישי של עולי גולה דכתיב (עזרא ח לב) ונשב שם ימים שלשה, ביום השלישי של תחיית המתים, דכתיב יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו, ביום הג' של אסתר (אסתר ה א) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות לבשה מלכות בית אביה, באיזה זכות, רבנן ורבי לוי רבנן אמרי בזכות יום השלישי של מתן תורה שנאמר ויהי ביום השלישי בהיות הבק, ע"כ. עוד אמרו במדרש (שם צא ז) לעולם אין הקדוש ברוך הוא מניח את הצדיקים בצרה שלשת ימים, ע"כ. עוד בחינה מצינו בגמרא (בבא קמא ג.) תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא, עשה ראשונה - אמר להם שלום, שניה - אמר להם שלום, שלישית - אמר להם עלתה וכו'. אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו, ע"כ, ויפלא אם רבי חנינא בן דוסא היה בטוח בזכותו של נחוניא חופר שיחין שבוודאי לא יכשל בו זרעו, אם כן מדוע בשעה ראשונה ושניה אמר להם 'שלום', ובשעה 'שלישית' בטוח היה שעלתה, אלא ע"כ כי רבי חנינא בן דוסא הבין כי לא תהיה בצרה יותר משלש שעות, כי זכות התליתאי יעמוד לה, על כן אמר דוקא בשלישית עלתה.

ביאור כח המספר שלשה

ונראה הביאור בזה שיש בכח מספר התליתאי, כח ההבטחה ששוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, וכן הגנה ושמירה מכל צרה שלא יהא צדיק בו יותר ממנין שלש, על פי מה שכתב המהר"ל בספרו דרך חיים על המשנה (אבות פ"ג מ"א) שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו', אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה

חידוש מרביה"ק זיע"א במה שאמר רב יוסף עבדי לי עגלא תלתא

רב יוסף ביומא דעצרתא, אמר עבדי לי עגלא תלתא, אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא (פסחים סח.). שמעתי מאאזמור"ר זיע"א בשנתו האחרונה בחג השבועות, לבאר מה שאמר רב יוסף עבדי לי עגלא תלתא, על פי מה דאיתא במדרש (שמו"ר פכ"ח א) בשעה שעלה משה למרום בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, באותה שעה צר הקב"ה קלסטירין פניו של משה דומה לאברהם ואמר להם לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו, ע"כ. וחידש כי הפירוש עבדי לי עגלא תלתא היינו שהורה רב יוסף לעשות בחג השבועות שלשה עגלים, זכר לשלשה עגלים שהכין אברהם אבינו ע"ה למלאכים, ואמר אי לא האי יומא שנתן אברהם אבינו את הלשונות למלאכים דקא גרים שיוכל משה לענות תשובה למלאכים, כמה יוסף איכא בשוקא, לא היה לו מעלה יתירה כיון שהיה התורה נשאר למעלה.

ונראה להביא סמך לדבריו על פי מאמר הכתוב (בראשית טו ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת, ובתרגום ואמר ליה קריב קרמי עגלין תלתא, ופירש רש"י (ד"ה עגלה) וז"ל שלשה עגלים, רמז לשלשה פרים פרי יום הכפורים, ופר העלם דבר של צבור, ועגלה ערופה, עכ"ל, הרי לנו כי לשון עגלין תלתא נופל על הכונה שלשה עגלים, ודו"ק.

לקבלת העלון באימיל: KOLHACHUTZER@GMAIL.COM
להארות והערות: נא להשאיר הודעה במספר המערכת:
079-520-5294